

Na osnovu člana 43 stav 1 tačka 2 Zakona o energetici ("Službeni list" CG, broj 5/16) i člana 13 tačka 1 Statuta Regulatorne agencije za energetiku ("Službeni list CG", broj 15/16), Odbor Agencije, na sjednici od 12. jula 2016. godine, utvrdio je

METODOLOGIJU

ZA UTVRĐIVANJE CIJENA, ROKOVA I USLOVA ZA PRUŽANJE POMOĆNIH USLUGA I USLUGA BALANSIRANJA PRENSNOG SISTEMA ELEKTRIČNE ENERGIJE

*Metodologija je objavljena u "Službenom listu CG",
broj 44/2016 od 25.7.2016. godine, a stupila je na snagu
2.8.2016.*

I OPŠTE ODREDBE

Predmet

Član 1

- (1) Ovom metodologijom utvrđuju se pružaoci usluga, vrste usluga, alokacija troškova, kao i postupak utvrđivanja cijena za pružanje pomoćnih usluga i usluga balansiranja.
- (2) Usluge iz stava 1 ovog člana propisane su Zakonom o energetici (u daljem tekstu: Zakon), a bliže definisane:
 - 1) Pravilima za funkcionisanje prenosnog sistema električne energije (u daljem tekstu: Pravila za funkcionisanje), u tehničko - tehnološkom i eksploatacionom značenju, i
 - 2) pravilima kojima se reguliše način organizovanja i funkcionisanja tržišta električne energije (u daljem tekstu: Tržišna pravila), u dijelu koji se odnosi na komercijalne ugovore koji se zaključuju u vezi sa ovim uslugama.
- (3) Obezbjedivanje usluga iz stava 1 ovog člana vrši se u okviru prenosa električne energije, kao djelatnosti od javnog interesa, i to kao javna usluga radi obezbjeđenja redovnog, sigurnog, pouzdanog i kvalitetnog snabdijevanja električnom energijom po prihvatljivim cijenama.
- (4) Za obezbjeđenje usluga iz stava 1 ovog člana odgovoran je operator prenosnog sistema (u daljem tekstu: operator).

Svrha

Član 2

Svrha ove metodologije je da:

- 1) propiše uslove za pružanje pomoćnih usluga i usluga balansiranja,

- 2) definiše pružaoce usluga,
- 3) alocira troškove usluga za koje se naknada plaća,
- 4) utvrdi postupak za utvrđivanje cijena za pružanje pomoćnih usluga i usluga balansiranja.

Principi

Član 3

Ova metodologija se zasniva na principima:

- 1) usklađivanja interesa pružalaca i korisnika usluga,
- 2) određivanja cijena na transparentan i nediskriminatoran način, zasnovan na objektivnim kriterijumima, i
- 3) obezbeđivanja uslova za razvoj tržišta i konkurencije.

Značenje izraza

Član 4

- (1) Izrazi upotrijebljeni u ovoj metodologiji imaju značenje utvrđeno Zakonom, Pravilima za funkcionisanje, Metodologijom za utvrđivanje regulatornog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog sistema električne energije i Tržišnim pravilima.
- (2) U ovoj metodologiji se koriste i izrazi koji imaju sljedeće značenje:
 - 1) **ugovor o pružanju pomoćnih usluga** je ugovor koji operator zaključuje sa pružaocem pomoćnih usluga, kojim se definišu vrste i količine usluga koje će operator angažovati, u skladu sa definisanim kriterijumima,
 - 2) **ENTSO-E** je udruženje evropskih operatora prenosnih sistema električne energije,
 - 3) **pružalac pomoćnih usluga** je energetska subjekat ili krajnji kupac električne energije koji posjeduje tehničke mogućnosti za pružanje pomoćnih usluga, u skladu sa uslovima propisanim Pravilima za funkcionisanje,
 - 4) **cijena za raspoloživost** je cijena zakupa kapaciteta potrebnog za pružanje pomoćne usluge, (€/MW),
 - 5) **cijena za korišćenje** je cijena za korišćenje (rezervisanog) kapaciteta, odnosno za isporučenu/primljenu energiju u okviru pružanja pomoćne usluge, (€/MWh),
 - 6) **kontrolna (regulaciona) oblast** je najmanji dio interkonekcije (povezani elektroenergetski sistem), koji ima sopstveni sistem za regulaciju frekvencije i snage razmjene i koji se, po pravilu, poklapa sa teritorijom neke zemlje,
 - 7) **kontrolni (regulacioni) blok** čine više susjednih regulacionih oblasti koje zajedno obezbjeđuju regulaciju frekvencije i snage razmjene u odnosu na druge regulacione blokove unutar interkonekcije,

- 8) **kompenzacioni program** je sedmodnevni plan vraćanja, po tarifnim vremenima, kumulativa neželjenih odstupanja (razlika između realizovane i planirane) razmjene energije kontrolne oblasti sa drugim oblastima unutar kontrolnog bloka, stvorenog u prethodnom, po pravilu, sedmodnevnom periodu.

Vrste usluga

Član 5

- (1) Pomoćne usluge obuhvataju:
- 1) primarnu regulaciju frekvencije,
 - 2) sekundarnu regulaciju frekvencije i snage razmjene,
 - 3) tercijarnu regulaciju,
 - 4) obezbjeđenje električne energije za kompenzacione programe,
 - 5) regulaciju napona - reaktivne snage,
 - 6) isporuku reaktivne električne energije, i
 - 7) ponovno pokretanje elektroenergetskog sistema iz beznaponskog stanja (Black start), odnosno mogućnost ostrvskog rada dijela sistema.
- (2) Usluga balansiranja podrazumjeva mogućnost promjene proizvodnje ili potrošnje u objektima pružaoca usluge u cilju:
- 1) održavanja balansa između proizvodnje i potrošnje električne energije u realnom vremenu,
 - 2) rješavanja problema zagušenja u prenosnom sistemu, i
 - 3) održavanja potrebnog nivoa rezervi za regulaciju sistema.

Pružaoци usluga

Član 6

- (1) Pružaoци usluga u Crnoj Gori su svi proizvođači električne energije priključeni na prenosni sistem, osim povlašćenih proizvođača električne energije iz obnovljivih izvora energije, kao i krajnji kupci koji imaju odgovarajuće tehničko - tehnološke mogućnosti i poslovni interes za pružanje takvih usluga.
- (2) Za usluge obezbjeđenja električne energije za kompenzacione programe i balansiranje, pružaoци usluge mogu biti i snabdjevači i trgovci električnom energijom.
- (3) Pružaoци usluga dužni su da na zahtjev operatora, bez odlaganja, pruže pomoćne usluge.
- (4) Kriterijumi, način obezbjeđivanja usluga i tehnički uslovi isporuke usluga, uređeni su Pravilima za funkcionisanje i pravilima za rad balansnog tržišta.

- (5) Operator i pružalac usluga su dužni da zaključe ugovor o pružanju usluga, kojim se uređuju međusobna prava i obaveze, kao i uslovi i rokovi vezani za realizaciju ugovora.
- (6) Ugovor iz stava 5 ovog člana obavezno sadrži: vrstu usluge, podatke o objektu iz kojeg se pruža pomoćna usluga (osim ako je pružalac usluge snabdjevač ili trgovac), osnovne tehničke parametre, cijenu i period na koji se ugovor zaključuje.

Plan nabavke usluga

Član 7

- (1) Operator je dužan da utvrdi godišnji plan potreba usluga i godišnji plan troškova za nabavku usluga.
- (2) Planove iz stava 1 ovog člana, operator utvrđuje za svaku godinu regulatornog perioda.
- (3) Plan potreba usluga iz stava 1 ovog člana je sastavni dio energetskeg bilansa Crne Gore, za svaku godinu regulatornog perioda.
- (4) Ako energetske bilans nije utvrđen za sve godine regulatornog perioda, operator vrši procjenu potreba za godine perioda za koje bilans nije utvrđen.
- (5) Obezbjedenje pomoćnih usluga operator vrši putem javnih poziva (tendera) pružaocima.
- (6) Pružaoci pomoćnih usluga iz Crne Gore dužni su da daju ponude u postupku koji sprovodi operator i to do nivoa rezervi koje se obavezno obezbjeđuju iz sopstvenih izvora, utvrđenih energetskeg bilansom ili relevantnim dokumentom operatora.

II USLUGE KOJE SE PRUŽAJU BEZ NAKNADE

Član 8

Pružaoци usluge dužni su da bez naknade pružaju usluge:

- 1) primarne regulacije,
- 2) regulacije napona, i
- 3) ponovnog pokretanja sistema nakon poremećaja (Black start),

u skladu sa Pravilima za funkcionisanje.

III USLUGE ZA KOJE SE NAKNADA PLAĆA

Član 9

Pružaoци usluga uz naknadu pružaju usluge:

- 1) sekundarne regulacije,
- 2) tercijarne regulacije,

- 3) obezbjeđenja električne energije za kompenzacione programe,
- 4) isporuke reaktivne energije, i
- 5) usluge balansiranja,

u skladu sa Pravilima za funkcionisanje, Tržišnim pravilima i ovom metodologijom.

1. Sekundarna regulacija

Pružaoци usluga

Član 10

- (1) Pružaoци usluge - proizvođači električne energije priključeni na prenosni sistem, osim povlašćenih proizvođača električne energije iz obnovljivih izvora energije, dužni su da pružaju uslugu sekundarne regulacije u skladu sa Zakonom, Pravilima za funkcionisanje i ovom metodologijom.
- (2) U periodima kada proizvođači - pružaoци usluga iz Crne Gore nijesu u mogućnosti da pruže uslugu sekundarne regulacije, operator je dužan da od operatora prenosnog sistema ili proizvođača iz susjedne kontrolne oblasti, ili na tržištu pomoćnih usluga, obezbijedi sekundarnu regulaciju u skladu sa Pravilima za funkcionisanje.

Opis usluge

Član 11

- (1) Sekundarna regulacija je automatska, centralizovana funkcija čiji je cilj da se povećanjem proizvodnje (regulacija naviše) ili smanjenjem proizvodnje (regulacija naniže) u proizvodnim objektima pružaoca usluge, obezbijedi održavanje frekvencije i programa razmjene snage sa susjednim regulacionim oblastima na zadatoj vrijednosti.
- (2) Opseg rezerve sekundarne regulacije određuje se u skladu sa Pravilima za funkcionisanje.
- (3) Kapacitet sekundarne regulacije je dio opsega rezerve sekundarne regulacije između radne tačke generatora utvrđene voznim redom i maksimalne vrijednosti opsega ugovorene za određeni period.
- (4) Usluga sekundarne regulacije sastoji se od dvije komponente, i to:
 - 1) usluge za raspoloživost, gdje pružalac usluge garantovanjem raspoloživosti svog proizvodnog kapaciteta, za potrebe operatora, pruža uslugu rezerve sekundarne regulacije i
 - 2) usluge za korišćenje, koju pružalac usluge, po zahtjevu operatora, ostvaruje isporukom/prijemom električne energije kroz angažovanje rezerve sekundarne regulacije u svojoj proizvodnoj jedinici u automatskom režimu rada. Isporuka energije pri regulaciji naviše, vrši se od strane pružaoca usluge ka operatoru, a pri regulaciji naniže, od strane operatora prema pružaocu usluge.
- (5) Usluga sekundarne regulacije plaća se po osnovu:

- 1) raspoloživosti (rezervisanja) kapaciteta za regulaciju naviše i
- 2) korišćenja kapaciteta sekundarne regulacije.

Cijena raspoloživosti kapaciteta

Član 12

Cijena rezerve (raspoloživost kapaciteta) sekundarne regulacije je ista za sve generatore u Crnoj Gori i izračunava se primjenom sljedeće formule:

$$CK_t = CK_{t-1} * (1 + I_{t-1})$$

gdje je:

CK - cijena rezerve sekundarne regulacije, (€/MW/mjesec),

I - projektovana inflacija u Crnoj Gori, koju objavljuje nadležna institucija, (%),

t - godina, pri čemu se za referentnu (početnu), uzima cijena rezerve ostvarena u godini koja prethodi godini podnošenja zahtjeva.

Trošak obezbjeđenja raspoloživosti sekundarne regulacije

Član 13

- (1) Planirani godišnji trošak za nabavku usluge raspoloživosti sekundarne regulacije izračunava se primjenom sljedeće formule:

$$TSR_g = \sum_{m=1}^{12} KSR_m * CK * FK_m$$

gdje je:

TSR_g - planirani godišnji trošak za raspoloživost kapaciteta za sekundarnu regulaciju, (€/god),

KSR_m - kapacitet sekundarne regulacije tokom mjeseca "m", za svaki mjesec u godini, za svaku godinu regulatornog perioda, planiran energetske bilansom ili procijenjen od strane operatora za godine regulatornog perioda za koje nije planiran energetske bilansom, definisan u stavu 2 ovog člana, (MW),

CK - cijena za raspoloživost kapaciteta, utvrđena u skladu sa članom 12 ove metodologije, (€/MW/mjesec),

FK_m - faktor kvaliteta, definisan u stavu 4 ovog člana.

- (2) Kapacitet sekundarne regulacije (KSR_m) je dio rezerve sekundarne regulacije između radne tačke utvrđene voznim redom i maksimalne vrijednosti opsega za generator "g" tokom mjeseca "m".
- (3) Za potrebe utvrđivanja troškova, kapacitet rezerve planira operator, a utvrđuje se ugovorom o pružanju pomoćnih usluga koji operator zaključuje sa pružaocem usluge.
- (4) Kvalitet sekundarne regulacije mjeri se faktorom kvaliteta (FK_m) koji, za definisani period rada, predstavlja odnos broja sati u kojima je regulacija bila prihvatljivog kvaliteta i ukupnog broja sati u tom periodu.
- (5) Operator je dužan da stalno prati kvalitet sekundarne regulacije.
- (6) Smatra se da je regulacija prihvatljivog kvaliteta ako je kontinuirana promjena aktivne snage generatora u regulaciji usaglašena sa odredbama Pravila za funkcionisanje, a količina energije proizvedene u sekundarnoj regulaciji tokom svakog sata ne odstupa više od $\pm 5\text{MWh/h}$ od satnog integrala regulacionog zahtjeva.
- (7) Količina energije proizvedene u sekundarnoj regulaciji utvrđuje se kao integral razlike trenutne snage generatora u regulaciji i njegove bazne snage, odvojeno računato za regulaciju naviše i regulaciju naniže.
- (8) Ako je vrijednost faktora kvaliteta (FK_m) manja od 0,9 operator ne plaća naknadu za raspoloživost kapaciteta sekundarne regulacije za odnosni mjesec.
- (9) Pri planiranju troškova obezbjeđenja raspoloživosti, za faktor raspoloživosti uzima se vrijednost 0,9.

Cijena korišćenja usluge

Član 14

- (1) Cijena korišćenja sekundarne regulacije utvrđuje se na godišnjem nivou ugovorom koji pružalac usluga zaključuje sa operatorom i ne može biti viša od dvostruke prosječne cijene uvoza električne energije ili prosječne cijene izvoza, ako je ta cijena viša od cijene uvoza, ostvarene u godini koja prethodi godini zaključenja ugovora.
- (2) Prosječna cijena uvoza električne energije iz stava 1 ovog člana, utvrđuje se (najmanje) na osnovu podataka o uvozu koji su ostvarili Elektroprivreda Crne Gore - FC Snabdijevanje i subjekat koji obezbjeđuje energiju za potrebe Kombinata aluminijuma.
- (3) Prosječna cijena izvoza električne energije iz stava 1 ovog člana, utvrđuje se na osnovu podataka o izvozu koji je ostvarila Elektrorivreda Crne Gore.
- (4) Pri korišćenju sekundarne rezerve, za povećanja proizvodnje (regulacija na gore), operator plaća pružaocu usluge, a za smanjenje proizvodnje, pružalac usluge plaća operatoru.

Obračun i fakturisanje

Član 15

- (1) Obračun i fakturisanje za izvršene usluge vrši se na mjesečnom nivou.
- (2) Pružaoci usluga ispostavljaju operatoru fakturu za izvršenu uslugu na osnovu izvještaja o poravnanju koji je usaglašen sa operatorom.
- (3) U slučaju sekundarne regulacije naniže, operator ispostavlja fakturu pružaocu usluge.

2. Tercijarna regulacija

Pružaoци usluge

Član 16

- (1) Pružaoci usluge - proizvođači električne energije u Crnoj Gori, dužni su da pružaju uslugu tercijarne regulacije u skladu sa Zakonom, Pravilima za funkcionisanje i ovom metodologijom.
- (2) Operator može zaključiti ugovor za pružanje usluge tercijarne regulacije sa krajnjim kupcem koji ima odgovarajuće tehničko - tehnološke mogućnosti i poslovni interes da, putem smanjenja potrošnje električne energije, pruža takvu uslugu.
- (3) Uslugu tercijarne regulacije, za dio rezerve koji ne može obezbijediti u Crnoj Gori, operator obezbjeđuje zaključivanjem ugovora sa drugim operatorima ili energetske subjektima u drugoj kontrolnoj oblasti.

Opis usluge

Član 17

- (1) Po pravilu, tercijarna rezerva za regulaciju na gore odgovara snazi najveće proizvodne jedinice u sistemu čiji je rad planiran u odnosnom periodu, a tercijarna rezerva za regulaciju na dolje odgovara snazi najveće potrošačke jedinice čiji je rad planiran u istom periodu.
- (2) Usluga tercijarne regulacije se sastoji od dvije komponente, i to:
 - 1) usluge za raspoloživost, gdje pružalac usluge, garantovanjem raspoloživosti svog proizvodnog kapaciteta ili garantovanjem smanjenja sopstvene potrošnje, zbog potrebe operatora, pruža uslugu rezerve tercijarne regulacije i
 - 2) usluge za korišćenje, koja može biti:
 - a) regulacija na gore, koju pružalac usluge po zahtjevu operatora ostvaruje isporukom električne energije kroz angažovanje rezerve tercijarne regulacije u svojoj proizvodnoj jedinici, odnosno smanjenjem sopstvene potrošnje ako je pružalac usluge krajnji kupac i

- b) regulacija na dolje, koju pružalac usluge ostvaruje „primanjem“ energije po zahtjevu operatora, kroz smanjenje angažovane snage u svojoj proizvodnoj jedinici.
- (3) Isporuka energije pri regulaciji na gore vrši se od pružaoca usluge ka operatoru, a pri regulaciji na dolje, od operatora prema pružaocu usluge.
- (4) Usluga tercijarne regulacije plaća se po osnovu:
- 1) raspoloživosti (rezervisanja) kapaciteta za regulaciju nagore i
 - 2) korišćenja kapaciteta tercijarne regulacije.

Obezbjeđivanje usluge

Član 18

Tercijarna regulacija se može obezbijediti kao:

- 1) obavezna usluga, kod koje su pružaoci usluga dužni da obezbjede raspoloživost, a operator je dužan da plati ukupan ugovoreni kapacitet,
- 2) fleksibilna usluga, kod koje je pružalac usluge dužan da obezbjedi raspoloživost rezerve u periodu za koji je, u propisanom roku, potvrdio mogućnost isporuke, a operator je dužan da plati raspoloživost prihvaćenog dijela potvrđene rezerve, i/ili
- 3) kratkoročna usluga, koja se odnosi na pružanje usluge isporuke/prijema energije i koristi se u periodima kada obavezne i fleksibilne usluge nijesu raspoložive ili u periodima kad je to ekonomski isplativije.

Procedura nabavke usluga tercijarne regulacije

Član 19

- (1) Nabavka obaveznih i fleksibilnih usluga tercijarne regulacije iz inostranstva vrši se u skladu sa važećom regulativom.
- (2) Ako se obezbjeđenje usluga iz stava 1 ovog člana vrši putem javnog poziva za dostavljanje ponuda, operator definiše uslove i način vrednovanja dostavljenih ponuda.
- (3) Ponuda obavezno sadrži:
 - 1) period za koji se nude usluge,
 - 2) ponuđeni kapacitet, (MW),
 - 3) cijenu za raspoloživost, (€/MW) i cijenu za korišćenje, (€/MWh).
- (4) Operator i izabrani pružalac usluga zaključuju ugovor o pružanju pomoćnih usluga koji obavezno sadrži:
 - 1) periode u kojima se pružaju usluge,

- 2) ugovorene kapacitete, (MW),
 - 3) cijenu za raspoloživost, (€/MW) i / ili cijenu za korišćenje, (€/MWh),
 - 4) ograničenja u pružanju/korišćenju usluga, i
 - 5) postupanja u slučaju neadekvatne isporuke.
- (5) Nabavka i isporuka usluga tercijarne regulacije od operatora prenosnih sistema iz interkonekcije vrši se u skladu sa ugovorom kojim se reguliše rad kontrolnog bloka čiji je operator član i drugim ugovorima koji regulišu razmjenu energije za potrebe balansiranja sistema i prevazilaženje havarijskih situacija.

Potvrđivanje raspoloživosti fleksibilnih usluga

Član 20

- (1) Pružalac fleksibilne usluge dužan je da do ugovorenog roka dostavi ponudu sa obimom usluga koje je spreman da stavi na raspolaganje operatoru u narednom periodu.
- (2) Operator je dužan da do ugovorenog termina obavijesti pružaoca usluge da li prihvata ponuđenu raspoloživost fleksibilnih usluga.
- (3) Ako odbije ponudu, operator nema obavezu plaćanja za raspoloživost u periodima za koje ponuda nije prihvaćena.

Nabavka kratkoročnih usluga

Član 21

- (1) U cilju zadovoljavanja potreba za pomoćnim uslugama i balansiranjem sistema pod najpovoljnijim uslovima, operator određuje periode kada je to najbolje uraditi putem kratkoročnih usluga.
- (2) Kod kratkoročnih usluga nema plaćanja za raspoloživost kapaciteta, već samo za korišćenje, tj. za energiju.
- (3) Operator i zainteresovani pružalac kratkoročnih usluga zaključuju okvirni sporazum o kupoprodaji električne energije.
- (4) U periodima za koje procijeni da mu je takva usluga potrebna, operator dostavlja pružaocu zahtjev za davanje ponude kratkoročne usluge, koji obavezno sadrži:
 - 1) dijagram isporuke/prijema energije i
 - 2) mjesto isporuke.
- (5) Ponuda pružaoca kratkoročnih usluga obavezno sadrži:
 - 1) dijagram isporuke/prijema električne energije,
 - 2) cijenu enegrije (€/MWh) i
 - 3) mjesto isporuke.

Cijena za raspoloživost tercijarne rezerve

Član 22

- (1) Usluge tercijarne regulacije koje pružaju proizvođači u Crnoj Gori u periodu do otvaranja tržišta pomoćnih i sistemskih usluga plaćaju se po cijenama u skladu sa ovom metodologijom.
- (2) Cijena za raspoloživost tercijarne rezerve izračunava se primjenom sljedeće formule:

$$CTK = 0,2 * CK$$

gdje je:

- CTK** - cijena za raspoloživost tercijarne rezerve, (€/MW),
- CK** - cijena za raspoloživost sekundarne regulacije, utvrđena u skladu sa članom 12 ove metodologije, (€/MW).

Trošak obezbjeđenja tercijarne regulacije

Član 23

Godišnji trošak za raspoloživost dijela tercijarne rezerve, koji se obezbjeđuje od pružalaca u Crnoj Gori, izračunava se primjenom sljedeće formule:

$$TTR_g = \sum_{m=1}^{12} KTR_m * CTK$$

gdje je:

- TTR_g** - godišnji trošak za raspoloživost tercijarne rezerve, (€),
- KTR_m** - kapacitet tercijarne rezerve tokom mjeseca "m", za svaki mjesec u godini, za svaku godinu regulatornog perioda, planiran energetske bilansom ili procijenjen od strane operatora za godine regulatornog perioda za koje nije planiran bilansom, (MW),
- CTK** - cijena za raspoloživost tercijarne rezerve, utvrđena u skladu sa članom 22 ove metodologije, (€/MW).

Cijena korišćenja usluge

Član 24

- (1) Za pružaoce usluga u Crnoj Gori, do nivoa dijela rezerve tercijarne regulacije koja se, u skladu sa ENTSO-E regulativom, obavezno obezbjeđuje iz izvora u Crnoj Gori, cijena korišćenja tercijarne regulacije utvrđuje se ugovorom koji pružalac usluga zaključuje sa operatorom i ne može biti viša

od dvostruke prosječne cijene uvoza električne energije ili dvostruke prosječne cijene izvoza, ako je ta cijena viša od cijene uvoza, ostvarene u godini koja prethodi godini zaključenja ugovora.

- (2) Prosječne cijene uvoza/izvoza električne energije iz stava 1 ovog člana, utvrđuju se u skladu sa članom 14 st. 2 i 3 ove metodologije.
- (3) Pružalac usluge iz stava 1 ovog člana, može ponuditi više cijena za angažovanje, odnosno više opsega, u okviru ukupnog ugovorenog opsega, zavisno od izvora i uslova angažovanja.
- (4) U jednom opsegu, razlika cijene korišćenja tercijarne regulacije za pozitivna odstupanja i cijene energije za negativna odstupanja, utvrđenih ugovorom iz stava 1 ovog člana, ne može biti veća od 50 %.

Nabavka usluge od krajnjih kupaca

Član 25

- (1) U cilju zadovoljavanja potreba za pomoćnim uslugama i balansiranjem sistema pod najpovoljnijim uslovima, operator u skladu sa mogućnostima, određuje periode kada je to najbolje uraditi putem smanjenja potrošnje električne energije kod zainteresovanih krajnjih kupaca.
- (2) U periodima iz stava 1 ovog člana, operator će od krajnjeg kupca - potencijalnog pružaoca usluge, putem smanjenja potrošnje električne energije, tražiti da dostavi ponudu za pružanje usluge.
- (3) Ponuda iz stava 2 ovog člana obavezno sadrži:
 - 1) dijagram smanjenja potrošnje, (MWh/h),
 - 2) cijenu, (€/MWh) i
 - 3) mjesto isporuke.
- (4) Operator i krajnji kupac - zainteresovani pružalac usluga, zaključuju okvirni sporazum o pružanju usluga putem smanjenja potrošnje električne energije.
- (5) Cijena za raspoloživost rezerve ne može biti veća od cijene iz člana 22 ove metodologije.
- (6) Cijena korišćenja rezerve ne može biti veća od dvostruke vrijednosti maksimalne cijene utvrđene članom 24 ove metodologije.

Korišćenje tercijarne rezerve

Član 26

- (1) Rezerva tercijarne regulacije aktivira se po nalogu operatora, koji može biti u oba smjera - regulacija na gore i regulacija na dolje.
- (2) Pružalac usluge dužan je da postupa po nalogu operatora za aktiviranje rezerve tercijarne regulacije podizanjem ili spuštanjem snage generatora, odnosno samo spuštanjem potrošnje - samoredukcijom, ako je pružalac usluge krajnji kupac.

- (3) Pri aktiviranju tercijarne rezerve, ako po nalogu operatora dođe do povećanja proizvodnje (regulacija na gore), usluga se plaća pružaocu, a ako dođe do smanjenja proizvodnje, pružalac usluge plaća operatoru.

Neadekvatnost isporuke

Član 27

- (1) Neadekvatnom isporukom, u određenom satu, smatra se isporuka prilikom koje isporučena energija za više od 25% odstupa od naloga operatora za angažovanje tercijarne regulacije.
- (2) Isporučena energija po osnovu tercijarne regulacije u određenom satu se utvrđuje kao razlika ostvarene proizvodnje i zbira proizvodnje planirane dnevnim planom rada angažovanih proizvodnih jedinica i energije isporučene po osnovu angažovanja sekundarne regulacije.
- (3) Ako je tokom mjeseca registrovana neadekvatnost isporuke u skladu sa stavom 1 ovog člana, za svaki sat neadekvatne isporuke, operator ne plaća isporučiocu naknadu za raspoloživost, već je isporučilac dužan da plati odštetu operatoru u visini dvostruke naknade za rezervaciju tercijarne rezerve u tom satu.
- (4) Odšteta iz stava 3 ovog člana ne može biti veća od mjesečne naknade za rezervaciju tercijarne rezerve.

Raspoloživost usluge rezervisanje kapaciteta

Član 28

- (1) Neraspoloživost usluge rezervisanja kapaciteta utvrđuje se na osnovu konačne verzije dnevnog plana rada proizvodnih jedinica, koju je pružalac usluge dužan da dostavi operatoru.
- (2) Neraspoloživost usluge se utvrđuje za svaki MWh/h ugovorene rezerve, kao razlika ugovorene rezerve i prijavljene rezerve dnevnim planom rada iz stava 1 ovog člana.
- (3) Za svaki MWh/h neraspoloživosti usluge, operator ne plaća isporučiocu naknadu za rezervaciju, već je isporučilac dužan da plati operatoru odštetu u visini dvostruke naknade za rezervisanje tercijarne rezerve.
- (4) Odšteta iz stava 3 ovog člana ne može biti veća od mjesečne naknade za rezervaciju tercijarne rezerve.

Obračun i fakturisanje

Član 29

- (1) Obračun za pruženu uslugu vrši se na osnovu izvještaja o ostvarenim uslugama, usaglašenog između operatora i pružaoca usluge.
- (2) Obračun i fakturisanje vrši se na mjesečnom nivou.

3. Nabavka električne energije za kompenzacione programe

Član 30

- (1) Operator je odgovoran za nabavku i isporuku električne energije za pokrivanje programa kompenzacije neželjenih odstupanja kontrolne oblasti, u skladu sa ENTSO-E regulativom.
- (2) Proizvođači električne energije u Crnoj Gori dužni su da pružaju uslugu prodaje (povećanje proizvodnje) i kupovine (smanjenje proizvodnje) električne energije za potrebe realizacije programa kompenzacije iz stava 1 ovog člana.
- (3) Cijena energije iz stava 2 ovog člana utvrđuje se ugovorom između pružaoca usluga i operatora i ne može biti viša od prosječne cijene uvoza električne energije ili prosječne cijene izvoza, ako je ta cijena viša od cijene uvoza, ostvarene u godini koja prethodi godini zaključenja ugovora.
- (4) Operator može uslugu kupoprodaje električne energije za potrebe realizacije programa kompenzacije nabaviti i od drugih isporučilaca, po proceduri iz člana 21 ove metodologije.

4. Isporuka reaktivne električne energije

Prekomjerno preuzeta reaktivna energija

Član 31

- (1) Prekomjerno preuzeta reaktivna električna energija predstavlja razliku između stvarno preuzete, tj. izmjerene reaktivne energije i reaktivne energije koja odgovara faktoru snage $\cos \varphi = 0,95$, odnosno prekomjerno preuzeta reaktivna energija se utvrđuje kao razlika između stvarno preuzete reaktivne energije i količine koja se utvrđuje kao 33% preuzete (izmjerene) aktivne električne energije, za isti period.
- (2) Kupci koji prekomjerno preuzimaju reaktivnu energiju, istu plaćaju po tarifnim stavovima koji iznose 20% od tarifnih stavova za aktivnu energiju, dok kupci koji energiju preuzimaju sa faktorom snage $\cos \varphi \geq 0,95$ ne plaćaju reaktivnu energiju.
- (3) Krajnji kupac koji po nalogu operatora ili operatora distributivnog sistema isključuje svoje uređaje za kompenzaciju reaktivne energije, ne plaća prekomjerno preuzetu reaktivnu energiju za period u kojem su uređaji za kompenzaciju bili isključeni.
- (4) Prihod od prekomjerno preuzete reaktivne električne energije, za sve godine regulatornog perioda, planira se na osnovu prosječno ostvarenog prihoda za posljednje tri godine koje prethode godini u kojoj se podnosi zahtjev za naredni regulatorni period.
- (5) Prihod od prekomjerno preuzete reaktivne električne energije pripada proizvođačima priključenim na prenosni sistem i operatoru, respektivno, srazmjerno učešću elektrana i prenosnog sistema u generisanju ukupne reaktivne energije predate distributivnom sistemu i krajnjim kupcima priključenim na prenosni sistem.

- (6) Podatke o učešću u proizvodnji ukupne reaktivne energije koja je u prethodnoj godini predata distributivnom sistemu i krajnjim kupcima priključenim na prenosni sistem, objavljuje operator na osnovu relevantnih mjerenja.
- (7) Prihod operatora od reaktivne energije Agencija tretira kao ostali prihod, pri utvrđivanju regulatorno dozvoljenog prihoda operatora.

5. Usluge balansiranja

Balansiranje

Član 32

Princip, osnovni pojmovi balansiranja i balansni mehanizam utvrđeni su Tržišnim pravilima.

Osnovna cijena odstupanja

Član 33

- (1) Osnovna cijena poravnanja odstupanja je jedinstvena cijena po kojoj je svaki nosilac balansne odgovornosti, odnosno balansno odgovorni subjekat, dužan da plaća balansnu energiju za pokrivanje svojih pozitivnih odstupanja unutar zone tolerancije, odnosno po kojoj će mu biti plaćena njegova negativna odstupanja unutar zone tolerancije, u odnosnom obračunskom intervalu.
- (2) Osnovna cijena odstupanja odražava stvarne troškove operatora u procesu balansiranja sistema.
- (3) Osnovna cijena odstupanja u obračunskom intervalu određuje se kao prosječna cijena nabavke ili isporuke energije za potrebe balansiranja sistema (u tom intervalu) i izračunava se primjenom sljedeće formule:

$$C_p = \frac{T_s + T_t + T_k}{E_s + E_t + E_k}$$

gdje je:

- C_p** - osnovna cijena poravnanja odstupanja u obračunskom intervalu, (€/MWh),
- T_s** - ukupni trošak (pozitivni predznak) ili prihod (negativan predznak) od korišćenja sekundarne regulacije tokom obračunskog intervala,
- T_t** - ukupni trošak (pozitivan predznak) ili prihod (negativan predznak) od korišćenja tercijarne regulacije i razmjene druge energije za potrebe balansiranja tokom obračunskog intervala,
- T_k** - ukupni trošak (pozitivan predznak) ili prihod (negativan preznak) u obračunskom intervalu ostvaren za realizaciju pripadajućeg dijela programa kompenzacije neželjenih odstupanja kontrolne oblasti,

- Es** - energija preuzeta (pozitivan predznak) ili predata (negativan predznak) po osnovu korišćenja sekundarne regulacije,
- Et** - energija preuzeta (pozitivan predznak) ili predata (negativan predznak) po osnovu korišćenja tercijarne regulacije i razmjene druge energije za potrebe balansiranja tokom obračunskog intervala,
- Ek** - energija preuzeta (pozitivan predznak) ili predata (negativan predznak) u obračunskom intervalu, koja uzrokuje pripadajući program kompenzacije neželjenih odstupanja kontrolne oblasti (pozitivno ili negativno neželjeno odstupanje kontrolne oblasti u obračunskom intervalu).
- (4) Ako je u nekom obračunskom intervalu suma Es, Et i Ek jednaka nuli, za osnovnu cijenu odstupanja u tom intervalu uzeće se cijena utvrđena ugovorom u skladu sa članom 30 stav 3 ove metodologije.

Alokacija troškova

Član 34

- (1) Troškovi za obezbjeđivanje pomoćnih usluga nadoknađuju se na sljedeći način:
- 1) troškovi naknada za raspoloživost rezerve sekundarne regulacije i troškovi naknade za raspoloživost rezerve tercijarne regulacije koja se, u skladu sa ENTSO-E regulativom, obavezno obezbjeđuje iz domaćih izvora, utvrđeni u skladu ovom metodologijom, nadoknađuju se kroz tarifu za korišćenje prenosnog sistema, koju plaćaju svi korisnici prenosnog sistema,
 - 2) troškove po osnovu korišćenja sekundarne regulacije, tercijarne regulacije i realizacije programa kompenzacije, nastale u skladu sa ovom metodologijom, plaćaju korisnici prenosnog sistema koji su prouzrokovali debalans, u skladu sa balansnim mehanizmom koji je bliže uređen Tržišnim pravilima.
- (2) Troškovi operatora za nabavku usluga iz stava 1 tačka 1 ovog člana čine sastavni dio troškova operatora koji se ne mogu kontrolisati, u skladu sa Metodologijom za utvrđivanje regulatornog prihoda i cijena za korišćenje prenosnog sistema električne energije.
- (3) Po osnovu obezbjeđenja pomoćnih i usluga i usluga balansiranja, operator ne može sticati dobit niti trpjeti gubitak.
- (4) Ako na kraju regulatorne godine, nakon izvršenog obračuna odstupanja i sprovedenog sistema finansijskog poravnanja, u skladu sa ovom metodologijom i Tržišnim pravilima, preostane dio sredstava, Agencija će ih tretirati kao ostale prihode, u postupku utvrđivanja regulatorno dozvoljenog prihoda operatora i cijena za korišćenje prenosnog sistema električne energije.

IV NEPREDVIĐENE OKOLNOSTI

Član 35

- (1) U slučaju nastanka nepredviđenih okolnosti koje zahtjevaju hitno postupanje, operator može privremeno da odstupa od ove metodologije.
- (2) Operator je dužan da bez odlaganja obavijesti pružaoce pomoćnih usluga, operatora tržišta i Agenciju o nastanku okolnosti iz stava 1 ovog člana.
- (3) Nakon prestanka nepredviđenih okolnosti, operator je dužan da subjekte iz stava 2 ovog člana detaljno informiše o uzrocima nastanka, trajanju i eventualnim posljedicama nastalih okolnosti.

V POSTUPAK UTVRĐIVANJA CIJENA ZA POMOĆNE USLUGE I USLUGE BALANSIRANJA

Podnošenje zahtjeva

Član 36

Zahtjev za utvrđivanje cijena za pružanje pomoćnih usluga i usluga balansiranja, operator podnosi istovremeno sa Zahtjevom za utvrđivanje regulatorno dozvoljenog prihoda i cijena, u roku utvrđenom članom 59 stav 1 Zakona.

Sadržaj zahtjeva

Član 37

- (1) Uz zahtjev iz člana 36 ove metodologije, operator podnosi sljedeću dokumentaciju:
 - 1) godišnji plan potreba usluga,
 - 2) godišnji plan troškova za nabavku usluga,
 - 3) stvarne podatke o fizičkim pokazateljima za prethodni regulatorni period i verifikovane planske podatke za naredni regulatorni period, potrebne za izračunavanje cijena i određivanje opravdanosti zahtjeva, u skladu sa ovom metodologijom,
 - 4) detaljan obračun cijena, u skladu sa ovom metodologijom,
 - 5) ugovore, preliminarne ugovore, okvirne ugovore i druge dokumente u vezi sa nabavkom pomoćnih usluga i usluga balansiranja, koji obezbijavaju dokaz o redovnom, sigurnom i kvalitetnom pružanju usluga, koje obezbijuje operator ili operator tržišta.
- (2) Operator uz zahtjev može dostaviti i druge podatke koji su od značaja za utvrđivanje cijena.
- (3) Podnosilac zahtjeva dužan je da dostavi i druge podatke na zahtjev Agencije, koji mogu biti potrebni za donošenje odluke.
- (4) U svim slučajevima utvrđivanja cijena, Agencija ima pravo, sve do donošenja konačne odluke, da od operatora zahtjeva dostavljanje ažurirane dokumentacije koja se dostavlja uz zahtjev.
- (5) Ako podnosilac zahtjeva ne dostavi dokumentaciju propisanu ovim članom, Agencija će sama procijeniti pojedine troškove i na osnovu toga donijeti odluku.

Način dostavljanja dokumentacije

Član 38

Dokumentacija iz člana 37 ove metodologije se dostavlja u pisanoj formi i u elektronskom obliku koji omogućava dalju kompjutersku obradu u skladu sa zakonom.

Razmatranje zahtjeva

Član 39

- (1) Agencija na svojoj internet stranici objavljuje zahtjev operatora za utvrđivanje cijena za pomoćne usluge i usluge balansiranja, sa podnesenom dokumentacijom.
- (2) Mišljenja i primjedbe na zahtjev iz stava 1 ovog člana, zainteresovana lica mogu dostaviti Agenciji u roku od osam dana od dana njegovog objavljivanja.
- (3) Ako je zahtjev nepotpun i nejasan, Agencija će u roku do 14 dana od dana prijema zahtjeva zatražiti od podnosioca zahtjeva da nedostatke otkloni i obavještenje o tome objaviti na internet stranici.
- (4) Podnosilac zahtjeva dužan je da nedostatke u zahtjevu otkloni u roku od 10 dana od dana prijema obavještenja iz stava 3 ovog člana.

Objavljivanje izvještaja

Član 40

- (1) Izvještaj o analizi dokumentacije, sa predlogom cijena za pomoćne usluge i usluge balansiranja (u daljem tekstu: Izvještaj po zahtjevu) Agencija objavljuje na internet stranici.
- (2) Mišljenja i primjedbe na izvještaj iz stava 1 ovog člana, zainteresovana lica mogu dostaviti Agenciji u roku od sedam dana od dana njegovog objavljivanja.

Razmatranje izvještaja

Član 41

- (1) Poziv za sjednicu Odbora Agencije dostavlja se podnosiocu zahtjeva najkasnije osam dana prije dana održavanja sjednice.
- (2) Obavještenje o održavanju sjednice Odbora Agencije objavljuje se na internet stranici Agencije.

Donošenje odluke

Član 42

- (1) Odbor Agencije donosi odluku o utvrđivanju cijena za pomoćne usluge i usluge balansiranja i dostavlja je podnosiocu zahtjeva i licenciranim snabdjevačima.

- (2) Odluka iz stava 1 ovog člana objavljuje se u "Službenom listu Crne Gore" i na internet stranici Agencije.

VI PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 43

- (1) Početak i trajanje regulatornog perioda, utvrđuje se metodologijom iz člana 43 stav 1 tačka 1 alineja 1 Zakona.
- (2) Do dostizanja potrebnog nivoa konkurencije, odnosno do pojave najmanje tri pružaoca usluge, čija ukupna ponuda prelazi potrebe sistema za najmanje 50%, primjenjuje se ograničenje cijena sekundarne i tercijarne regulacije u skladu sa čl. 14 i 24 ove metodologije.

Član 44

Danom početka primjene ove metodologije prestaje da važi Metodologija za utvrđivanje cijena i uslova za pružanje pomoćnih i sistemskih usluga i usluga balansiranja prenosnog sistema električne energije ("Službeni list CG", broj 40/15).

Stupanje na snagu

Član 45

Ova metodologija stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom listu Crne Gore".

Broj: 16/1712-19

Podgorica, 12. jul 2016. godine